

KÖNYVESPOLC

BÉL MÁTYÁS:

Veszprém vármegye leírása

Régóta várt magyarságtudományi munka jelent meg a közelmúltban, *Bél Mátyás* Notitia Hungariae... című hatalmas vállalkozásának a Veszprém vármegyéet tartalmazó kötete, amelyet *Dr. Takáts Endre*, a megyei levéltár néhai igazgatója fordított magyarra. A könyv értékét emeli, hogy kiegészítésként közli *Dr. Lukács Károlynak*, a jeles Balaton-kutatónak, a Magyar Biológiai Kutatóintézet évkönyvében, 1943-ban megjelent *Veszprém, Somogy és Zala* megyét bemutató, a Balaton vidékét tárgyaló – *A Balaton-vidék földrajza kétszáz év előtt* című – Bél Mátyástól származó kézirat fordítását és ismertetését is. Ez a reprintként megjelent mű ma már szinte hozzáférhetetlen, s minden bizonnyal alapvető kézikönyvvé válik a Balaton melléken folyó helytörténeti kutatásoknak.

Bél Mátyás, „honi tudományosság e büszkesége” – ahogy *Beöthy Zsolt* említi – 1684. március 24-én született a Zólyom megyei Ocsován. Apja katonai mészáros volt, Zólyom magyar várnépéhez tartozott, s onnan költözött „leszerelése” után Ocsóvára. Anyja, Cseszneki Erszébet dunántúli magyar nemesi családból származott. Tanulmányait Losoncon, Kálnón, Alsósztrégován, Besztercebányán, majd Pozsonyban végezte. A következő években Veszprémben, Pápán is hosszabb időt töltött el, majd evangélikus papnak tanult. Halléban járt, a Thomasius-féle racionalista filozófia székhelyén héber és görög nyelvet tanult, egyháztörténelmet hallgatott. Végül is Pozsonyban az evangélikus egyház német lelkésze és a híres evangélikus líceum igazgatója volt. Állandó kapcsolatot tartott fenn a külföldi tudományos intézetekkel, s rövidesen a londoni, a berlini, a jénai, az olmtüzi és a

szentpétervári tudós társaságok tagja lett. Bár erős volt a kísértés a külföldre való visszatérésére, ő inkább vállalta az ország megismerésének és megismertetésének nehéz feladatát. Az egész országgal levelezett, kiemelkedőbb tudású tanítványait a szünetekben kérdőívekkel árasztotta el, hogy jegyezzék föl falujuk történetét, végezzenek hely- és családtörténeti kutatást.

A tudós pozsonyi rektor már első értekezésével is feltűnést keltett, amikor 1718-ban kiadta a hun-szkíta írásra vonatkozó anyagot. A régi székely betűről való ismereteink javarészt az ő tudósításán alapulnak. Számos kiemelkedő munkája közül csak néhányat említünk: megírta a régi és az új Magyarország föld- és néprajzát; közzétette a magyar történelem eredeti forrásainak egy részét, köztük a Gesta Hungarorumot, a Magyarok tetteit, azt a történeti forrásmunkát, amelynek ismeretlen szerzőjét, „P mester”-t, Anonymusnak keresztelték el. Bél Mátyás a Nova Posoniensa című lap megalapítója és szerkesztője; egy német nyelvű magyar nyelvkönyv kiadója, és végül 82 kötetnyi latin írás szerzője az ország megyéiről. Ez a Notitia Hungariae.

Bél Mátyás 1731-ben Balatonkeresztúron is végzett anyaggyűjtést, ahol Festeics Kristóf somogyi alispán – akit már Pozsonyból ismert – látta vendégül. 1734-ben ismét járt a megyében, ekkor Csurgón és Nagyatádon szállt meg. Megfeszített munkája közben szélütés érte, melyből nem gyógyult fel 1749-ig, mikor a második, immár halálos szélütés vitte el.

Bél Mátyás élete fő művének a kéziratanban maradt Notitiát tartjuk, amelynek kötetei nagyrészt ismeretlenek maradtak mind a kortársak, mind a következő nemzedék számára is. A 82 kéziratos kötetből Bél életében csak 4 kötet jelent meg nyomtatásban: Pozsony, Turóc,

Zólyom, Liptó, Pest-Pilis-Solt, ezen kívül Nógrád, Hont, Bars és Nyitra megye leírása, míg halála után közvetlenül Moson vármegye ismertetése látott napvilágot. Tény, hogy nyomtatásban megjelent művei időközben könyvritkaságokká váltak, nehezen hozzáférhetőek, a kéziratban maradt anyagot pedig jóformán nem ismerjük, bár az utóbbi években örvendően szaporodnak a megyei Notitia-kiadások.

A fordító, *Dr. Takáts Endre* (1907-1984) nyugdíjazásáig a Veszprémi Állami Levéltár vezetője volt. Nagy műveltségű, intelligenciájú, meggyerő egyéniség, aki négy évtizedes levéltárvezetői munkássága során sok-sok kutatót segített forrásanyaggal; megismertette és megszerettette a levéltári kutatás tudományos módszereit.

A levéltári munka lényegének elsődlegesen az iratanyagnak a tudományos kutatómunka számára való hozzáférhetővé tételét tekintette. Doktori értekezését a lefejezett Nádasdy Ferenc fiának, Nádasdy László csanádi püspöknek (1662-1729) életéről írta. Aránylag keveset publikált, munkái azonban időtállóak. A Veszprém vármegye leírása Bél Mátyás által című munkához az eredetihez mindenben hű *Lukafalvi Szarka Ferenc*-féle másolatot használta. Erről – a jelenleg az esztergomi főszékesegyház könyvtárában lévő – példányról készült a fordítás. Dr. Takáts Endre Bél „veretes latinságát”, láttató jelzőit, egyéni stílusát mindvégig a kéziratához ragaszkodva adta vissza. A Balaton vidékét tárgyaló kiegészítés *A Balatonvidék földrajza kétszáz év előtt, Bél Mátyás: Notitia Comitatum Veszprimiensis Simighiensis et Szaladiensis* dr. Lukács Károly fordításában szabadabb, oldottabb a stílus. Sajnos a szöveg kiadásra való előkészítését a fordító, Takáts Endre váratlan halálával megakadályozta. Ezért dicséret illeti *Wellmann Imre* és *Kredics László* lektorokat, valamint *Madarász Lajost*, a kötet szerkesztőjét, akik a szükséges pontosításokat, kiegészítéseket elvégezték.

A Bél-féle megyeleírás két fő részből áll: a megye természetrajzi (földrajzi) és politikai (polgári) viszonyainak ismertetéséből. Mindkettőben először az általános jellemvonásokat emeli ki, s csak utána tér rá a konkrét jellemzők ismertetésére. Történelem-szemléletéből következik, hogy ember és természet környezete kölcsönös viszonyát mindenkor szem előtt tartja. A politikai részben a vármegye általános viszonyai után az egyes várak és erősségek, mezővárosok, falvak leírását adja, a korabeli közigazgatási beosztás figyelembevételével. Bél leírása alapján helyrajzilag pontosan rekonstruálhatjuk az élő és elpusztult településeket, a lakosság etnikai, vallási összetételét, jogállását, gazdálkodásának sajátosságait. Ezen kívül nagyon értékesek azok az adatok is, amelyeket különböző helységek lakóira jellemző népiéletbeli sajátosságokról gyűjtött össze és jegyzett fel.

A pozsonyi tudós korában egyedülállóan, szinte mindent megtett azért, hogy a homályban tisztán lássunk, számot vessünk a valósággal: kik vagyunk, mennyire vagyunk, hol élünk, milyen tájon, tüskés bozótban-e, tarlott sivatagon-e; hogyan kezdjük neki egy új ország építéséhez. Csak eggyel nem számolt Bél Mátyás, a korszerű pedagógia egyik megteremtője, a magyarországi újságírás egyik ősapja, az első magyarországi újságalmanach szerkesztője, a magyar idegenforgalom úttörője: a magyar sorsának végzetes mostohaságával. „Minden széthullt, mint később az ország. De legalább lélekben őrizzük meg a régi emléket” – írja róla *Keresztury Dezső*. Kézirateink kalandos sorsából következik, hogy napjainkban négy városban őrzik Bél Mátyás hazánkfia örökségét: Pozsonyban, Esztergomban, Budapesten és Bécsben.

Korunk tudományos intézeteire és kutatóira vár hagyatékának teljes feltárása és közzébecsátása. Bízunk abban, hogy a *Veszprém vármegye leírása* tetszetős topográfiával és reprodukcióival olyan mementó is, amely Bél Mátyás örökségé-

nek közkinccsé tételét sürgeti. Megjelentetésükkel jobban megismerhetnénk – Bél szavait idézve – a XVIII. század elejében „dulcis Patria Pannonia”-ját, édes Magyarországot. (Veszprém Megyei Levéltár, 1992. 6.).

Matyikó Sebestyén József

Az abaúji Kázmárk helyismereti tankönyve

„Lakóhelyismereti munkáltató tankönyv” műfaji megjelöléssel adta ki *Pozbai Dezsőné* tanítónő a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei honismereti bizottság gondozásában a *Kázmárk, Abaúj megye* című 150 oldalas úttörő jelentőségű munkáját. Egy hátrányos helyzetű, perifériára szorult vidék, a Cserehát üzenete ez a kötet; híradás arról, hogy az ottani – számában csökkenő – ifjúság számára is fontos a helyi történeti és táji értékek ismerete. S arról is, hogy ezek az értékek egyértelműen tanúsítják: nincs miért szegyenkezni; nehéz sorsa ellenére e vidék sem alábbvaló.

A Kázmárki Füzetek sorozatának második darabja ez (az első is Pozbai Dezsőné munkája volt *Kendermunkák Kázmárkon* címmel), s tanúsítja, hogy szorgos kutatómunkával egy kulturális és tudományos szempontból intézményhiányos tájon is születhetnek igen tisztességes teljesítmények.

A helyi általános iskolai oktatás számára készült igényes kiállítás s gonddal illusztrált kötet megjelentetése érdekében a helyi és a megyei intézmények sikerrel fogtak össze. *Rémiás Tibor* szerkesztő, *Wolf Mária* és *Csorba Csaba* lektorok, *Urbán Tibor* grafikus szíves segítői voltak a szerzőnek, aki többéves törekvéseinek megtestesülését nyújtja könyvében. Alap gondolatát kázmárki tanítónőként dolgozta ki, a honismereti mozgalom lelkes munkásaként gyűjtötte helytörténeti anyagát, s a Kazinczy Ferenc Társaságban – évek óta az elnökség tagjaként – munkálkodott az abaúji iskolában.

Pozbai Dezsőné munkája tehát kettős cél szolgál: kiegészítő tankönyv a kázmárki Fogarasi János Általános Iskola tanulóifjúsága számára egyfelől, és követendő példa, a helyismeret oktatás egyik megoldási lehetőségének bemutatása másfelől. Példaértékű könyvet kaptunk tehát amely mind tartalmi, mind módszertan szempontból érdemes fokozott figyelmünkre.

A kötet – amint azt címe is sejteti – két részből áll: első Kázmárk községet, a másik Abaúj megyét segít megismerni. Az egyes részek négy-négy fejezetre tagolódnak; előbb történeti, aztán földrajzi jellemzést adnak, majd egy tágabb kitekintés után olvasmányok mélyítik el az ismereteket, teszik még vonzóbbá az anyagot. A műfaj, amelyet a szerző igen helyesen és tudatosan választott, lehetőséget ad a könyv használójának a tevékeny együttműködésre: kutatási, tájékoztató, szorgalmi és összefoglaló feladatok vonják be Kázmárk és Abaúj megye közvetlenebb megismerésébe az ifjú olvasót. Szemléletének meghatározó eleme, hogy a múlt és a jelen párhuzamára épül az ismeretek feltárása, s hogy a szerző szöveg alárendelődik a többféle kútfő és forrás ismeretkincsének.

Az vitatható, hogy a történeti avagy a földrajzi ismeretek útján vezessük-e be előbb a kisiskolásokat a falu alaposabb megismerésébe. Itt sorrendileg a történet fejezettel találkozunk először, de természetesen a gyakorlati felhasználásbar nem kell a tankönyv rendjét mechanikusan követni. Különösen az alsó tagozatos tanulói körében ajánlható a *földrajz* megközelítés, hiszen ez konkrétabb egyszerűbben szemléltethető, természetesebb módon befogadható fogalmakkal és következtetésekkel dolgozik. A szerző is több támpontot, segítséget ad; mégpedig a hasznos bevezető sorokkal, szöveghatározatokkal, a feldolgozáshoz adott útmutatással. A természeti viszonyok megismerése mellett a néprajzi jellemzőkről, a helynévanyagról, a határhasználatról is tanulnak; kitűnő tájékoztató alkalmak a térképpel való munka. E részhez

közvetlenül kapcsolódhat a környezetvédelem is. A hazai térben való tájékozódás, a természeti adottságok számbavétele, a hagyományos népelet egyes szektorainak vázlatos megközelítése után valószínűleg könnyebb a diák számára az itt élő nép múltjának, a megtett történeti útnak a megértése.

A *helytörténet* befogadásának megkönnyítésére is vannak a szerzőnek kitűnő megoldásai. Már az a tény, hogy a község műemlék-templomának rövid bemutatásán át teremt kapcsolatot a középkor s jelenünk között, hogy a megtelepülés néhány állomását rögzíti, hogy a falu jeles szülőiteit bemutatja. Maguk a képek is a szöveggel egyenértékű információt adnak. (Beszédés példa erre a műemlék Péchy-kúria XIX. századi virágzó és 1993-ban készült pusztuló képének egybevetése!) Tompa Mihály, Péchy Tamás, Fogarasi János méltán kap helyet Kázmárk történetében. Ez a fejezet azonban mégis sok nehézséget tartogat a közölt latin és magyar történeti szövegek miatt, amelyek lexikai és grammatikai felfogása még tanári segítség nélkül sem könnyíthető meg eléggé. Például a román kori építészet, a parochiális egyház, az oppidum, a curiális nemes, a prédikátor s több más kifejezés egyszerre rúdít előzmények nélkül zsúfolt ismeretanyagot a tanulóra. Ráadásul ebben a részben sokkal kevesebb a szó- és fogalommagyarázat. Ez valószínűleg abból következik, hogy az anyagban a középkori Kázmárkra vonatkozó forrásanyag került túlsúlyba. Talán a XIX. és a XX. századra, a közvetlen múltra vonatkozóan lehetne bővíteni a fejezetet. Hiszen a jobbágyfelszabadítás, a polgárosodás falusi egyesületek, öngazgatás), a gazdálkodásban és az életmódban bekövetkező változások, Trianon, a két világháború, a földosztás, a szövetkezetesítés, a közigazgatási átalakítások máig ható nyomokat hagytak a falu arculatán, névének helyzetén. A szerző azonban változatos feladatokkal, olvasmányokkal gyekszik a régebbi időszakot a jelen tanulóhoz közelíteni.

A továbbiakban a tankönyv helyesen tárgyja a kört. Kitekint a több hasonló helyzetű község *táji egymásrautaltságára*, a Száraz-völgy és a Cserehát jellemzőire. Itt is a földrajzi feltárás a könnyebb, s itt is a középkori történeti helyzetkép a hangsúlyosabb. Az ötletes összefogható feladatok nyomán viszont feltárható a közelmúlt és a jelen. Magam a néprajzi feltárásnak nagyobb nyomatékot adnék, annál is inkább, mert az általános iskolai tanulók képesek a sikeres gyűjtőmunkára.

Nemcsak a szellemi kultúra (mese, monda, dal, babonáság, szóláskincs stb.), hanem a népi gazdálkodás, életmód, táplálkozás, lakáskultúra, valamint a társas kapcsolatok (pl. családi, rokonsági, szomszédügyi viszonyok) vonatkozásában is. Az együttműködés és a közös történelmi sors indokolja, hogy a néprajzi sajátosságokra e részben térjenek ki részletesebben.

Az *olvasmányok* érdekesekek, változatosak s bővíthetők. Céljuk, hogy szint vigyenek a tanulásba, s fölébresszék az igényt az önálló búvárkodásra, a falu és a táj még alaposabb megismerésére. Ezzel a fejezettel zárul a 80 oldalas első rész.

A kötet 70 oldalas második részében a *megye* szintjéig tágul az érdeklődés köre. A hangsúly – a terjedelmi arányok szerint – itt is a középkorra esik. Valóban alapos részletességgel tárul fel Abaúj vármegye kialakulása, a történeti megye földrajzi jellegzetessége; másfelől azonban igényelnék a reformációval együtt járó szellemi fellendülés hangsúlyosabb bemutatását – hiszen a kor csúcsteljesítménye az abaúji Göncön és Vizsolyban megszületett Károlyi-biblia –, valamint Kazinczy ugyancsak Abaújhoz (Kassához, Regmechez, Széphalomhoz) fűződő korszakos jelentőségű munkásságának részletesebb szerepeltetését. Általában: a művelődéstörténet az elvárhatónál hangsúlytalanabban szerepel, valószínűleg abból a megfontolásból, hogy annak teljesítményei bizonyos mértékig úgyis megjelennek a jobb tanárok óráin az iskolai tananyagban.

Az 1950-es egyesült Borsod-Abaúj-Zemplén megye jellemzésére is kitért egy rövid fejezet, majd olvasmányokkal zárul a megyei rész is. Forrásjegyzék, irodalomajánlás, tovább bővíthető szó- és kifejezésmagyarázat egészíti ki a kötet anyagát.

Tartalmi áttekintésünk képet adhat a kázmárkiak munkáltató tankönyvének jellegéről, de ismételten utalnunk kell formai megoldásaira is. A történeti és mai állapotokat idéző képek, a bősséggel csatolt térképek és vázlatok, a rajzok nem egyszerűen dekoratív hatásúak, hanem szerves részét alkotják a szövegnek: tevékenységek, feladatok kapcsolódnak hozzájuk. A kötet nagy értéke, hogy kézen fogja a tanulót, s bölcsen tanítva, gondolkodtatva, cselekedtetve viszi egyre közelebb a szülőföld, a lakóhely jellemzőinek szakszerű és élményszerű felismeréséhez. Nagy szeretettel készült ez az anyag, s ez bizonyára átsugárzik a tanulókra is. S ha a könyvet a gyerekek kezébe adó pedagógusok ugyancsak értőn közelítenek a tankönyvhöz, akkor kitűnő eszköz birtokába jutnak nevelőtevékenységükben.

Kísérleti jellegű, úttörő vállalkozás Pozbai Dezsőné munkája, amely *egyik* lehetséges, nagyon tanulságos módját mutatja be a tartalmas helyismereti oktatásnak. Ha egyes részletekben talán más megoldást javasolnánk, az nem von le semmit a munka értékéből, melynek – a helyi alkalmazás nagy hasznán kívül – épp az ad megkülönböztetett jelentőséget, hogy – remélhetőleg – követésre, újabb teljesítményekre ösztönöz más pedagógusokat.

Örömmel tudósítunk arról, hogy Zemplénben és Abaújban a Kazinczy Ferenc Társaság kezdeményezésére és a megyei honismereti bizottság támogatásával szervezett akció indult a honismeretnek az általános iskolában való tanítása elősegítésére. Az eddigi tapasztalatok megírására ösztönző pályázat mellett a Karcván és az Abaújszántón rendezett szakmai tanácskozás is ebbe a programba tartozik. Pozbai Dezsőné munkája

ugyancsak kézzelfogható segítség minden iskolának, amely az új nemzet alaptanterv lehetőségeivel élve fontosnak tartja a szűkebb pátria megismertetését szervesen építeni be a tananyagba. Eszünkbe jut a nemzedékeket tanító Losontzi-féle Hármas kis tükör, amely egyik mottóját Liviusztól választotta „Patriae memoria dulcis”. Ez a munkáltató tankönyv is azt szolgálja kisdíákjaink körében a szülőföldre irányítva a figyelmet, hogy a következő nemzedéknek is édes legyen a haza emlékezete.

Kováts Dánie

TUBA LAJOS:

Öt világot értem meg

Egy sokorópátkai parasztember vissza emlékezéseit gyűjtötte össze unokája Vehrér Adél és újabb értékes tartalmú szép kiállítású könyvvel gazdagított: honismereti irodalmunkat a Szabó József vezette győri Hazánk Könyvkiadó Kft., a Lakiteleki Alapítvány, a Magyar Hitelbank Táncsics Alapítványának, a megyei és községi önkormányzatok és vállalatok támogatásával. A könyv értékeit méltató ajánlást a pécsi Tudományegyetemen tanuló szerző professzora, Filip Antal írta a szerkesztésben Kotmayer Tibor népi rajzkutató segítette, az ízléses szép boríték és a rajzok pedig Borbély Károly művészetét dicsérik.

Bevezetőjében az önéletíró a községe és lakóit mutatja meg. Sokorópátka Pannonhalmi Dombvidék déli szárnya ként ismert sokorói dombvonulat egyik völgyében, Győrtől 28 km-re délre fekszik. A domboldalakat évszázadok óta jé termő szőlők foglalják el, a szőlő, a gyümölcs, főképp a málna jelenti a földművelés lakosság megélhetésének alapját. A török idők elpusztították a községet és csak a XVII. század végétől népesült bújra. Jellemző volt a földesúri visszatelepítésre, hogy a nép csak annyi lehetőséget kapott, ami mellett kénytelen volt a uradalmakat is szolgálni. A szegénység

miatt a falu lakói summás munkára kényyszerültek, „elmentek hónaposoknak”. A negyvenötös földreform 4-5 holdas kisgazdaságokat hozott létre, de ezt a rövid fellelegzést hamar tönkretette a tsz-ek szervezése. A családott emberek többsége az iparban helyezkedett el, bejárók lettek, ipari munkásokká, ingázókká váltak. Ezek között az adottságok között élte le életét Tuba Lajos földműves, s az ő visszaemlékezésének tükrében az elmúlt hetven év történelmi változásai elevenednek fel. Egy ember életén át bepillantunk az egész falu, a közösség, a táj életébe is.

Tuba Lajos életrajzát elődeinek bemutatásával kezdi. Sok szeretettel emlékezik meg földműves szüleiről, nagyszüleiről, dédieiről, s az eligazodást a családja rajza segíti. Gyermekkorát az határozza meg, hogy heten voltak testvérek s a nagy családot a szegénységben is a szeretet tartotta össze. Szüleit úgy jellemzi, hogy édesapja igen szerette a gyerekeit, szigorú édesanyja pedig nevelte őket. Az olvasót is meghatja, ahogy édesanyjáról beszél, aki sokat dolgozott a háztartásban, kint a határban is, tudott varni a családjának. Egy jellemző esete: „megtűtött egy récét, földarabolta, szétosztotta. Magának sohasem osztott, csak a tepsit törülte ki a kenyérrrel. Alig tudta úgy elosztani, hogy mindenkinek jusson egy falat.” –

Iskolába szeretett járni. Számтанból a legjobb volt az osztályban, de olvasni már nem nagyon szeretett. Továbbtanulásra volt alkalmas, de nem tehetett. Még inasnak sem engedték el a szülei, mert a hét gyerekes családban nagy szükség volt a munkás kézre. Így már nagyon hamar bekapcsolódott a paraszti munkába. A ház körüli teendőibe segített bele, édesapjával együtt dolgozott a határban is, tizenegy éves korában pedig már odaadták Kispécre gulyásgyereknek. Volt hónapos munkás az uradalomban. Tizennégy éves korától kezdve pedig már teljes részese lett a paraszti munkának. Aratott, masinázott, ölfát vágott az erdőn, tizenhét évesen pedig tagja lett az aratóbandának. A falu szegénysorsú fia-

taljainak életét élte. Kedvesen emlékezik vissza szerelmeire, a falu erkölcsi fegyelmére, korlátaira, majd a leventére, a sorozásra és a sokszallagos regruta időre. A háború végén negyvenégyben korán behívták katonának. Jellemző erkölcsi szilárdságára, hogy amikor Szálásra kellett felesküdniük, „az eskü szövege alatt állandóan zárva tartottam a számat, mert nem értettem egyet a politikájával, a háborúval.” – Ezt aránylag könnyen átvészelte, kivitték Németországba, ott angol fogságba esett. Sokat éheztek és gyötörte őket a honvágy. Sikerült megszökniük és kalandos utazás után szerencsésen hazatért.

Itthon újra bekapcsolódott a falusi életbe. Hamarosan megnősült. Nagyon jellemző ahogy a lakodalomra gondol vissza. A mai nemzedék már elképzelni sem tudja, a szegénységben megült lakodalmat, az egyszerű kis ajándékokat, a közös szobában töltött nászéjszakát, másnap már vőként munkábaállást az anyósék családjában. Őszintén sóhajt fel, hogy mindezt csak nagyon nagy szeretettel lehetett elviselni. Az öregek elhunytával végre önállósult, a maga gazdája lett. Részletesen, elevenen mondja el, hogyan gazdálkodott, hogyan növelte birtokterületét, hogyan újtotta fel régi házát, hogyan nőtt a család két gyerekével. Élete legboldogabb éveire emlékezik vissza ezekben az esztendőben. Aztán hamar jött a beszolgáltatás, a parasztnyűzés és végül a tsz. Sehogy sem akart belépni. Nem is csoda, hiszen éppen megvett Hollómajorban négyezer négyszögöl földet, alighogy kifizette, leganézta, fölszántotta, s már be is kellett adnia a közösbe. Az utolsók között lépett a szövetkezetbe, pedig mindig szegény ember volt. Ott tisztségeket akartak adni neki, de nem fogadott el semmit, megmaradt dolgozó parasztnak.

„Összességibe” – a falusi élet ünnepeiről, a jeles napok szokásairól, az élethez fűződő népszokásokról mesél családjának, s hagyományos szokásain keresztül megelevenedik előttünk az egész falu élete. Büszkén említi társadalmi megbíza-

tásait. Nem volt tagja egy pártnak se, tisztségeket se vállalt soha, csupán tanácsstag volt harminckét éven át de büszkén vállalja azokat az eredményeket, amikben tanácstagként része volt. Húsz évig az ÁFÉSZ intézőbizottságában is dolgozott. Most is felkérték, vegyen részt a helyhatósági választásokon, de „úgy gondoltam, inkább átadom a helet a fiataloknak.” – Emberi kapcsolatait is a hagyományos paraszti bölcsesség vezérelte. Nagy szeretettel kötődik egész életével szülőfalujához, a sokorói vidékhez. Paraszti tudása mélyreható, a határ aprólékos ismerete mellett kiterjed beszélgetése a háztájra, sütésre, főzésre, gyógynövényekre, kedvtelésre, szórakozásra. „Öt világot értem meg” – mondja, a Horthy rendszertől kezdve a Rákosi korszakon át a „maszek világig”, a tsz korszakig, s most éli az ötödiket. A jelenről is megvan a maga józan véleménye.

Életét azzal summázza, hogy „magyar vagyok, Magyarországon születtem és itt is szeretnék meghalni. Összességibe boldog ember vagyok, ölígedett a családommal.” – Lehet is, hiszen gyerekei kiemelkedtek a régi szegénységéből, fia, menyé pedagógusok, lánya a falu jegyzője, veje agronómus, unokája egyetemre jár, – küzdelmes életének ők a legszebb eredményei.

Dr. Timaffy László

Yves de Daruvár

E különös hangzású név egy könyvcímet is takar, amit a Lakitelek Alapítvány – Antológia Kiadó jelentetett meg a közelmúltban. A magyar olvasó előtt nem cseng ismerősen Yves de Daruvár – daruvári Kacskovics Imre – neve, akinek írásából Magyarországon most jelent meg először válogatás. Itt a Magyarország szót kell hangsúlyozni, ugyanis Luzernben 1976-ban magyarul is kiadták legfontosabb művét, melynek címe: *A feldarabolt Magyarország – Trianon, 1920 június 4.* Ez a könyv először francia nyelv-

ven jelent meg 1971-ben, Magyarország drámai sorsa címmel. Ezt hamarosan követte az angol, német, magyar, portugál és spanyol nyelvű kiadás is. Ma már számos hazai könyvet olvashatunk Trianonról, Yves de Daruvár műve mégis nélkülözhetetlen a téma iránt érdeklődőknek. E gyűjteményes kötetben most némi ízelítőt kapunk belőle.

A könyv előszavában Raffay Ernő így ír a szerzőről: „származásában félig, nyelvében alig, de lelkében egészen magyar ember”. A daruvári Kacskovics család a hagyományok szerint Mátyás királytól nyert nemességét 1465-ben, ősenek Jajce ostrománál véghezvitt haditetteiért. A szlavóniai Pozsega vármegyéből származó család a török megszállás elől Trencsény megyébe húzódott, majd a múlt században Somogy megyében telepedett le. Az édesapa Kacskovics Tibor költő-katonatiszt volt, akinek verseire 1914-ben Ady Endre is felfigyelt. Az első világháború alatt Gyóni Gézával együtt verselt és harcolt Przemysl várában. A szibériai hadifogságban megtanult törökül, s a háború végén a török hadsereg tűzértségi tanácsadója lett. Isztambulban francia nőt vett feleségül, két gyermekük született, akik 1929-ben Franciaországba kerültek.

Kacskovics Imre részben magyar származásának hangsúlyozására, részben a könnyebb kiejthetőség miatt vette fel a nemesi előnevet „francia” családi névként. A két világháború közti Franciaországban igen erős volt a nacionalizmus, ami szinte hisztérikus németgyűlölettel párosult, s a magyaroknak sem volt jobb megítélésük. A fiatalkori megaláztatások és kirekesztések következtében erősödött fel magyarságtudata, olyannyira, hogy az 1930-as évek közepén Magyarországra szeretett volna költözni. Édesanyja kérésére a magyar főkonzul rábeszélte, magyar érzéseit megőrizve és fejlesztve maradjon, hiszen egyszer talán nagyobb szolgálatot tehet nemzetének Franciaországból.

Yves de Daruvár 1940-ben önkéntesként a megszállt Franciaországból Lon-

donba ment, hogy jelentkezzen a szabad francia erőknél. Az ország felszabadításáig végig harcolt, háromszor sebesült meg. Hősiességét jelzi, hogy megkapta az igen ritka Felszabadulási Érdemrendet és a Francia Becsületrend több keresztjét. A háború után gyarmati közigazgatás szolgálatában állt Madagaszkáron, és a Comore-szigetek kormányzójaként ment nyugdíjba 1963-ban. Első könyve 1945-ben jelent meg: „*Londontól Tuniszig, a szabad Franciaország nyomában*” címmel. 1945-től a Hadviselt Írók Szövetségének, 1972-től pedig a Francia nyelvű Írók Szövetségének tagja.

Franciaországba történt visszaérkezése után bontakozott ki magyar tevékenysége. Főként az ő érdeme az 1956-os forradalom tizedik évfordulójának, valamint az 1968-as Bercsényi évforduló ünnepségeinek megszervezése. A trianoni békediktátum ötvenedik évfordulójára elhatározta, könyvvé érleli a még fiatalon megkezdett adatgyűjtését a „világ legszörnyűségesebb és legkegyetlenebb békéjéről”, a magyarság e nagy traumájáról. Megállapításait neves politikusoktól és történészekről vett idézetekkel támasztja alá.

A könyv rávilágít a nyugati „békecsináló” nagyhatalmak, elsősorban a franciák felelősségére. Ahogy a szerző a magyar nyelvű kiadás előszavában írja: „Azok után, hogy a második világháborúban bebizonyítottam hűségemet Franciaország iránt – abban az időben, amikor történelmének mélypontjára került –, kötelességemnek érzem, hogy habár összeszorult szívvel, de mégis határozottan honfitársaim elé tárjam az első világháború győzteseinek hitvány cselekedeteit.... Úgy gondoltam, szükséges, hogy valaki erkölcsi és szellemi képessége tudatában, egy napon a világ elé tárja ezt a fekélyt.”

A mű legnagyobb érdeme, hallatlan nagy jelentősége az volt, hogy a nyugati könyvtárakat elárasztó történelemhamisító, megtévesztő propagandakiadványok mellett végre egy a magyar érdekeket hitelesen tükröző írás is megjelent, világnyelveken. Sikere arról tanúskodik, hogy

Trianon problémáját a nagyvilág közvéleménye nem felejtette el. Azóta a térség újabb politikai fordulathoz érkezett, s a kisebbségi kérdés problémaköre még inkább előtérbe került. A francia politikának rá kellett döbbsennie, hogy műve megbukott. A mesterségesen létrehozott csehszlovák és jugoszláv állam darabjaira esett szét. A három, történelmében, kultúrájában, hagyományaiban egymástól élesen különböző tartományból (Havasalföld, Moldva, Erdély) létrehozott Románia sem nélküli a belső etnikai feszültségeket, s a hatalom hét évtizede tartó igyekezete ellenére sem sikerült egységes nemzetállammá válnia. Franciaországnak adóssága van Közép-Európával szemben, úgy tűnik, most már felmérték Trianon katasztrófális következményeit, s a nemzetiségek kollektív jogai, önrendelkezése egyre inkább érdeklődésük homlokterébe kerül.

Yves de Daruvár most megjelent gyűjteményes kötetében részleteket találunk a „*Magyarország drámai sorsa*” és a „*Londontól Tuniszig*” című könyveiből, valamint válogatást emlékező keszedeiből, írásaiból, amiből kirajzolódik a magyarság európai küldetésstudata, szabadságáért, függetlenségéért vívott küzdelme. Műveiből a magyar nép tisztelete árad, azé a népé, amelyik minden leveretés, megcsönkítés ellenére újra és újra talpra tud állni.

Örömünkre szolgál, hogy e válogatás segítségével itthon is bemutatkozhat Yves de Daruvár. Mindemellett nagyon fontos lenne méltatott fő művét egészében kiadni, hiszen a nyugati kiadás csak kis példányszámban, titokban kerülhetett be az országba. A nyugaton megjelent fontosabb művek jórésze már hazatért, néhány „alapszöveg” azonban még várat magára. Reméljük, nem sokáig. (1992.)

UDVARHELYI NÁNDOR:

Rákóczi virágai

A Kárpátaljai Magyar Könyvek sorozatban látott napvilágot a „Rákóczi virágai” című könyv, amelyet az Ungvár-Bu-

dapest Intermix Kiadó jelentetett meg. A mondagyűjteményt a legismertebb kárpátaljai történeti és helyi mondákból állította össze *Keresztyén Balázs*.

A mondákban a jelentős történelmi időszakok tükröződnek. Így jelenik meg a honfoglalás, a tatárdúlás, az országjáró Mátyás király, a Thököly-, majd az azt követő Rákóczi szabadságharc, amelynek ez a vidék volt bölcsője, s így érthető, ha a népi emlékezet ebből sokat megőrzött. A címéhez híven, a közel félszáz monda többsége a Rákóczi szabadságharcral foglalkozik.

A tanítóként működő szerzőt különösen érdeklik a szülőföldje magyar irodalmi és művelődési hagyományai. Amint maga vallja, ihletője e táj „...ahol legko-

rábban szólalt meg magyarul a biblia, s otthonosan mozgott Bornemissza Péter és Balassi Bálint, az itteni emberek lelkében fogant gondolatok, indulatok, vágyak is erőt adtak a szabadságért való küzdelemhez, innen indult a világhírnév felé Munkácsy Mihály és Bartók Béla.”

A szerző így vall az elmúlt évtizedekről: „Történelmi kincsünk nagy részét mogorván őrizték hosszú ideig a ránk parancsolt hallgatás hegyei.” Népünk kultúrájának gyöngyszemei, e mondák is szétgurultak. E kötetben néhány megmentett gyöngyszemet ad át a szerző az olvasónak megőrzésre a jövő számára (Ungvár, 1993. 175 old.)

Dr. Szamosujvári Sándor

Pályázati felhívás

„A Jászságért” Alapítvány kuratóriuma pályázatot hirdet, melynek célja a jászok és a Jászság történeti, néprajzi, kulturális, oktatási és közművelődési értékeit gyarapítók támogatása. Pályázhatnak azok a magánszemélyek és jogi személyek, akik és amelyek a fenti célokat szolgáló törekvéseikhez, kezdeményezéseikhez anyagi támogatást várnak.

A pályázatnak tartalmaznia kell:

- annak a konkrét kezdeményezésnek, célnak, törekvésnek a rövid tartalmi leírását, melyhez a pályázó az anyagi támogatást kéri,
- a fenti cél megvalósításának teljes költségigényét, ideértve a már rendelkezésre álló anyagi fedezetet, továbbá a kért támogatás felhasználásának részletes tervezetét,
- a pályázó pontos nevét, címét, telefonszámát, továbbá azt a bankszámla számot (pénzintézet megnevezésével) ahová a megítált összeget kéri, a számlatulajdonos nevének feltüntetésével,
- két ajánló véleményét a pályázatról.

A pályázatok benyújtási határideje: 1994. március 31. az alábbi címre:
„A Jászságért” Alapítvány kuratóriuma, 1536 Budapest, 114 Pf. 367.

*

Egyidejűleg a „A Jászságért” Alapítvány kuratóriuma közzéteszi az általa alapított „**Jászságért**” Díj harmadik alkalommal történeti kiírását. E díjat az a személy nyerheti el életműve elismeréseként, aki a Jászság művelődési és oktatási életében kiemelkedő alkotómunkát végzett. **A díj összege: 75.000.- Ft.**

A díjazandó személyére részletes indoklással javaslatot kér és vár a kuratórium magánszemélyektől és jogi személyektől egyaránt.

A javaslatok benyújtási határideje: 1994. március 31.